Вступ до ВТОРОЗАКОННЯ

Назва книги взята з Септуаґінти й означає «другий закон». В оповіданні йдеться про ізраїльський народ, який отаборився на рівнинах Моабу наприкінці сорокарічного періоду мандрів пустелею. Мойсей наближається до кінця свого життя. Усвідомлюючи це, він звертається до народу, щоб підготувати його до завоювання обіцяного краю. Це було вже нове покоління дорослих ізраїльтян; найстаршому з них було 59 років. Для тих людей, які були достатньо дорослими, щоб пережити вихід з Єгипту, чудесний перетин Червоного моря та прийняття Закону на горі Синай, ці події були б лише спогадами дитинства. Тому їм потрібно було нагадати, ким є Бог, що Він зробив для них і чого Він очікує від них.

Зміст

1 – 4 Підсумок подій впродовж 40 років

5 – 26 Повторне формулювання Божих законів

Десять заповідей (4 – 5); любити Бога, постійно вивчаючи та поширюючи Його Слово (6); викорінювати фальшиву релігію та моральне осквернення (7); згадувати минулі вчинки Бога і знову посвячувати себе Йому (8 – 11); центральне місце для поклоніння (12); як чинити з фальшивими вчителями (13); питання дієти та десятини (14); суботній рік (15); щорічні святкові паломництва (16); вожді народу (16 – 18); міжособистісні стосунки (19 – 26).

27 – 30 Необхідність залишатися вірними завіту

31 – 34 Останні подробиці життя Мойсея

Головна тема

Второзаконня перераховує та повторює Божі закони, по суті, з однією метою: показати, що потрібно для досягнення успіху та процвітання на землі, якою вони збиралися заволодіти. Зокрема, Второзаконня показує нам, що для успішного життя ми повинні коритися Богові та вчити цього своїх дітей та онуків (31:12–13; 1 Івана 5:3). І дійсно, послух і любов нерозривно пов'язані між собою (6:2,5; 7:9; 10:12–13; 11:1, 13). Якщо ми хочемо залишатися на правильному шляху, ми повинні постійно вивчати Книгу. Ніщо не замінить постійного, старанного й послідовного вивчення Біблії, яка часто нагадує нам про те, якого поводження очікує від нас Бог.

Підсумкові вірші

4:1–9, 39–40; 5:29–33; 6:1–12, 24–25; 7:7; 10:12–13; 29:9; 30:19–20; 32:46–47; 34:10–12

Спеціальні розділи

СМЕРТНА КАРА ТА БІБЛІЯ 2

ЧОМУ БОГ СТВОРИВ ЛЮДЕЙ, ЗНАЮЧИ, ЩО БАГАТО З НИХ ОПИНЯТЬСЯ В ПЕКЛІ? .. 11

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 17

ВТОРОЗАКОННЯ

1:1 аЄвр. *арабах*

bВ одному манускрипті Септуагінти, Таргумі та Вульгаті – *Червоного моря.*

1:4 аВ Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *та* (пор. Ісуса Навина 12:4).

1:7 аЄвр. *арабах*

[2:10–11] *Див. коментарі до Буття 6:4 щодо велетнів.*

[2:20] *Див. коментарі до Буття 6:4 щодо велетнів.*

3:14 аБукв. *міста Яіра*

[3:11–13] *Див. коментарі до Буття 6:4 щодо велетнів.*

4:48 аВ сирійських перекладах – *Сірйон* (пор. 3:9).

6:3 аВихід 3:8

6:4 аАбо *Господь – наш Бог, лише Господь*

7:5 аЄвр. *Ашерім*, ханаанські божества

11:9 аВихід 3:8

11:14 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Самарійському П'ятикнижжі, Септуагінті та Вульгаті – *Він*.

11:24 аТобто, *Середземного*

СМЕРТНА КАРА ТА БІБЛІЯ

Єдиний законний спосіб оцінити та регулювати людську поведінку – звернутись до Творця. Він «створив» усіх людей, «дарував» їм життя, дав їм «закони природи та Бога» і Він є «Верховний Суддя світу»[1]. Якщо стандартом оцінки етичної поведінки стає людська думка, результатом може бути лише плутанина, протиріччя та непослідовність.

Бог всесвіту дав ізраїльтянам Свій Закон через Мойсея у підніжжя гори Синай понад три тисячоліття тому. Незважаючи на те, що цей звід законів стосувався лише євреїв і з тих пір його було скасовано Самим Богом (Колосян 2:14; Євреїв 8:13; 10:9), тим не менш, він окреслює незмінну перспективу щодо злочинної поведінки та належного ставлення до її покарання. Оскільки ознаками Бога є досконалість і безкінечність, Його настанови Ізраїлю щодо належного покарання за неетичну та аморальну поведінку людей повинні слугувати найвищою моделлю для правової системи будь-якої нації.

У зв'язку з цим надзвичайно важливо визнавати та поважати Божі приписи, які Він дав євреям для регулювання злочинної поведінки. Біблія і справді є написаним Словом Божим, на сторінках якого ми знаходимо Божу мудрість. Ми дізнаємося про найкращі моделі поведінки – як з духовної, так і з громадянської точки зору. То як Бог ставиться до смертної кари? І Старий, і Новий Заповіти докладно розглядають цю тему.

СТАРОЗАВІТНЕ ВЧЕННЯ

Ще на світанку історії людства Бог постановив, що вбивці поплатяться за цей злочин власним життям: «Хто проливатиме людську кров, – і його кров буде пролита людиною, бо за образом Божим створив Він людину» (Буття 9:6). Цей стандарт продовжував діяти і в період Мойсея (Числа 35:33). По суті, закон, який Бог дав Мойсеєві для регулювання громадянського життя в ізраїльському суспільстві, передбачав щонайменше 16 злочинів, які караються смертю. Перші чотири можна віднести до категорії цивільних справ:

1. Навмисне вбивство (Вихід 21:12–14, 22–23; Левіт 24:17; Числа 35:16–21). Це положення навіть включало сценарій, за яким двоє чоловіків могли битися і в процесі спричинити смерть вагітної жінки або її ненародженої дитини (що, до речі, означає, що навмисне вбивство ненароджених дітей через аборт повинно каратися смертю). Це положення не включало випадкове вбивство, яке ми називаємо «ненавмисним».

2. Викрадення (Вихід 21:16; Второзаконня 24:7).

3. Побиття або прокляття батьків (Вихід 21:15,17; Левіт 20:9). Ісус посилався на цей принцип у Матвія 15:4 і Марка 7:10.

4. Невиправна непокора (Второзаконня 17:12). Наприклад, упертого, непокірного, бунтівного сина, який не підкорявся батькам чи цивільній владі, мали побити камінням до смерті (Второзаконня 21:18–21).

Наступні шість кримінальних злочинів можна визначити як ті, що стосуються релігійних питань:

5. Принесення жертв фальшивим богам (Вихід 22:20).

6. Недотримання суботи (Вихід 35:2; Числа 15:32–36).

7. Богохульство, або хула Бога (Левіт 24:10–16, 23).

8. Фальшиве пророцтво (Второзаконня 13:1–11). Той, хто намагався спонукати людей до ідолопоклонства, мав бути страчений, так само як і ті, хто зазнав такого впливу (Второзаконня 13:12–18).

9. Принесення в жертву людей (Левіт 20:2). Ізраїльтяни спокушалися приносити своїх дітей в жертву фальшивим язичницьким божествам, таким як Молох. Але це було огидно для Бога (Єремії 19:5; 32:35).

10. Ворожіння (Вихід 22:18; Левіт 19:26, 31; 20:27; Второзаконня 18:9–14). Тих, хто займався магією та окультизмом – відьом, чаклунів, чарівників, медіумів, віщунів, ворожбитів, спіритистів тощо – мали карати смертю.

Наступні шість злочинів стосувалися сексуальної поведінки.

11. Перелюб (Левіт 20:10–21; Второзаконня 22:22). Можете собі уявити, що сталося б у нашій країні, якби подружня зрада каралася смертю? Значну частину населення було б просто знищено.

12. Зоофілія (Вихід 22:19; Левіт 20:15–16), тобто статеві стосунки з твариною[2].

13. Інцест (Левіт 18:6–17; 20:11–12, 14).

14. Гомосексуалізм (Левіт 18:22; 20:13).

15. Дошлюбний секс/проституція (Левіт 21:9; Второзаконня 22:20–21).

16. Зґвалтування зарученої або заміжньої жінки (Второзаконня 22:25–27). Знову ж таки, уявіть, що сталося б у багатьох країнах, якби за зґвалтування ввели смертну кару. Значна частина безсовісного поводження з жінками, яке зараз має місце, була б практично усунена.

Смертна кара була передбачена волею Творця для єврейського народу – єдиного цивільного уряду на землі, який встановив Сам Бог. Вона була дієвою формою покарання щонайменше за 16 окремих злочинів. [Примітка: деякі люди неправильно зрозуміли одну з Десяти заповідей – «Не вбиватимеш» (Вихід 20:13). Вони припустили, що закон забороняє позбавляти людину життя за будь-яких обставин. Але це хибне уявлення є необґрунтованим і невиправданим, оскільки Бог **вимагав** смертної кари за певні злочини. Тому цю заповідь краще було б висловити так: «Не вбиватимеш (свавільно)». Іншими словами, цей наказ був забороною брати закон у свої руки та здійснювати особисту помсту. Бог ніколи не дозволяв будь-яке **несанкціоноване** вбивство або страту людей. За Його задумом, страти порушників закону мали виконувати належні законні органи].

НОВОЗАВІТНЕ ВЧЕННЯ

Переходячи до християнської ери та Нового Заповіту, який розкриває нам Божу волю по цей бік хреста, питання смертної кари трактується практично так само. У Новому Заповіті чітко сказано, що смертна кара є Божою волею для людської цивілізації. Розгляньмо, наприклад, Римлян 13:1–4.

> Кожна людина нехай кориться вищій владі, бо немає влади, як не була б від Бога, а чинні [влади] встановлені Богом. Хто противиться владі, противиться Божій постанові; хто противиться, той **накликає на себе осуд**. Правителі страшні не для добрих діл, а для злих. Хочеш не боятися влади? Роби добро, – і матимеш від неї похвалу. Правитель – Божий слуга, він тобі на добро. А якщо зло робиш, бійся, бо **не даремно він носить меч**. Він є Божим слугою, який **відплачує тому, хто чинить зло**.

Цей уривок чітко підтверджує принцип, що держава – цивільний уряд – має покладений на нього Богом обов'язок підтримувати закон і порядок і захищати своїх громадян від злочинців. Слово «меч» у цьому уривку стосується смертної кари. Бог хоче, щоб належним чином створена цивільна влада застосовувала смертну кару до громадян, які вчинили злочини, гідні смерті.

Апостол Павло сформулював правильне ставлення до влади, коли стояв перед судом Порція Феста і заявив на свій захист: «Якщо ж кривду або щось варте смерті я вчинив, то **не відмовляюся вмерти**» (Дії 25:11). Як натхненний апостол, Павло визнавав, що Богом дана влада над життям і смертю під час здійснення цивільного правосуддя належить державі. Так само, якщо ви чи я скоїмо злочин, який заслуговує смерті, ми не повинні відмовлятися померти.

Петро займав ту саму позицію, що й Павло. Він наказував підкорятися уряду як установі, яку Бог наділив владою «карати злочинців» (1 Петра 2:14; див. Тита 3:1). Ісус мав на увазі доречність смертної кари, коли розповідав притчу про міни. Ворогів царя, які повстали проти нього, мали привести й стратити в його присутності (Луки 19:27). Порівняйте цю притчу з притчею, яку Ісус розповів про злих виноградарів у Євангелії від Луки 20:15–16, де Він вказав, що власник виноградника повернеться і «вигубить» їх.

МОЖЛИВІ ЗАПЕРЕЧЕННЯ

«Підстав другу щоку»?

Ті, хто виступає проти смертної кари, висувають різноманітні заперечення щодо її законності. Наприклад, вони можуть запитати: «Хіба Ісус не навчав, що ми повинні підставляти другу щоку?» Так, навчав, у Матвія 5:39. Але в цьому контексті Він закликав євреїв не вдаватися до **особистої помсти**. На тому самому принципі наголошується і в Посланні до римлян 12:14–21. Павло сказав: «Нікому не платіть злом за зло» і «не мстіть за себе». Іншими словами, християни не повинні брати закон у свої руки і вдаватися до мстивої відплати. Бог наполягає на тому, що помста – в Його владі.

Однак зверніть увагу на те, що 13-й розділ Послання до римлян починається з того, на чому закінчується попередній, 12-й розділ, тим самим показуючи, **як саме** Бог відплачує. Він діє через законний цивільний уряд як інструмент для застосування смертної кари. Тому громадяни не повинні вдаватися до самосуду. Бог хоче, щоб злочинців карала законна влада і тим самим захищала решту суспільства.

Перелюбна жінка

Друге заперечення проти смертної кари стосується жінки, схопленої під час перелюбу. «Хіба Ісус Сам не виправдав і не засудив її, коли євреї вимагали смертної кари згідно з законом Мойсея?» Ретельне вивчення уривку з Євангелії від Івана 8:1–11 свідчить про повну гармонію з принципом застосування смертної кари. Щонайменше чотири пом'якшувальні обставини змусили Ісуса відмовитися від санкціонування смертної кари в цьому випадку.

По-перше, згідно даних Мойсеєм правил, людина могла бути страчена **лише** за наявності двох або більше свідків її злочину (Второзаконня 19:15). Одного свідка було недостатньо для санкціонування смертної кари (Второзаконня 17:6). Як повідомляється, жінку спіймали «в перелюбі» (вірш 4), але нічого не повідомляється про особи ймовірних свідків. Можливо, був лише **один**, що **робило застосування страти незаконним**.

По-друге, навіть якщо й були присутні два або більше свідків, які могли б підтвердити гріх жінки, у Старому Заповіті так само чітко було зазначено, що **і жінка, і чоловік** мали бути страчені (Левіт 20:10; Второзаконня 22:22). То де був **чоловік** у цьому випадку? Очевидно, що це була сфабрикована ситуація, яка не відповідала передумовам закону Мойсея для застосування смертної кари. **Дотримання приписів закону Мойсея в цьому випадку фактично означало відпустити жінку**.

По-третє, треба уважно розглянути точне значення фрази «Хто з вас без гріха, нехай перший кине в неї камінь» (Івана 8:7). Якщо це твердження розглядати як загальну заборону смертної кари, то цей уривок категорично суперечить тому, що написано в 13-му розділі Послання до римлян. Натомість Ісус мав на увазі те саме, що й апостол Павло, коли сказав, що немає оправдання людині, яка осуджує інших, «бо в чому осуджуєш іншого, в тому сама себе осуджуєш, адже робиш те саме, що осуджуєш» (Римлян 2:1). Ісус знав, що обвинувачі жінки також були винні, через що вони не могли бути належними свідками. Він зміг уколоти їхнє сумління та змусити їх усвідомити, що **Він знав** про їхню провину. У старозавітному законі було чітко зазначено, що свідки злочину мали першими кидати каміння на винного (Второзаконня 17:7). Ісусове зауваження прямо вказало на той факт, що обвинувачі жінки не мали права виконувати цю роль[3].

По-четверте, смертна кара мала бути призначена належним судовим органом. Цей роз'ятрений натовп насправді чинив самосуд. Ісус, хоч і був Сином Божим, не став би втручатися у виконання обов'язків відповідних судових органів щодо врегулювання цієї ситуації, оскільки Він Сам започаткував юдейську правову систему. Подібний випадок трапився, коли один із двох братів підійшов до Ісуса і попросив Його вирішити їх суперечку щодо спадку, на що Ісус відповів: «Чоловіче, хто Мене поставив суддею або розподілювачем над вами?» (Луки 12:14). Тож намагання цього натовпу в Івана 8 зловити Ісуса в пастку мало на меті обхід належного процесу правочинства.

Насправді, Ісус впорався з ситуацією належним чином, згідно з юридичним протоколом як старозавітного закону, так і римського цивільного права. Та жінка явно порушила Божий закон і заслуговувала на смертну кару. Але не були дотримані необхідні передумови для винесення смертного вироку, і саме це мав на увазі Ісус, коли сказав: «Я тебе також не засуджую». Він мав на увазі, що за відсутності юридичних передумов, необхідних для встановлення її вини, Він не міг скасувати закон і засудити її. Дії Ісуса в цьому випадку жодним чином не дискредитують законність застосування смертної кари.

«Не стримуючий фактор»?

Третє заперечення, висунуте в спробі оскаржити доцільність смертної кари, полягає в тому, що смертна кара, на думку деяких, не служить жодній цілі, особливо коли йдеться про стримування інших злочинців від їхніх дій. Противники смертної кари наполягають, що вона «не є **стримуючим фактором** злочинності». Таке гуманістичне, необізнане мислення панує вже протягом кількох десятиліть. У це можна було б повірити, якби натхненне Слово Боже не надавало доказів протилежного.

Навіть якби смертна кара й не служила стримуючим фактором для злочинності, вона все одно служила б принаймні одній іншій важливій меті: усунення з суспільства людей з деструктивною

поведінкою. Біблія навчає, що деякі люди можуть «стати нечутливими» у своєму грішному, злочинному стані. Вони можуть стати такими холодними, жорстокими і злими, що навіть загроза смерті їх не бентежить. Павло згадував про тих, чиє сумління було «знищене» (1 Тимофія 4:2). Деякі люди стають настільки «нечутливими», що «чинять усяку нечистоту в нестримності» (Ефесян 4:19). Бог застосував смертну кару до всього людства, тому що їхня розбещеність була «дуже велика на землі, і всі бажання їхнього серця повсякчасно [були] спрямовані тільки на зло» (Буття 6:5).

Таким чином, людське серце і розум можуть настільки деградувати й втратити сприйняття правоти, добра та істини, що не залишиться шансу на виправлення такої людини. Смертна кара позбавляє законослухняних громадян від будь-яких подальших смертей і страждань від руки тих, хто закоснів у злочинних діях. Як жахливо і безглуздо, що стільки людей були змушені потерпати від злочинців, які вже були визнані винними в попередніх злочинах, але яким дозволили вийти на свободу і продовжувати свою злочинну діяльність! Навіть якщо смертна кара й не була стримуючим фактором, вона все одно є необхідною опцією в суспільстві, тому що **стримує зростання кількості запеклих злочинців**. Про цей факт свідчить неодноразове вживання Богом вислову «тож викорениш зло з-посеред себе» (Второзаконня 13:5; 17:7; 19:19; 21:21; 22:21; 1 Коринтян 5:13).

Але насправді Біблія чітко навчає, що застосування смертної кари таки є стримуючим фактором. Божественне розуміння цього факту видно в тому, що смертна кара розповсюджувалася на будь-яку особу, включно з близькими родичами, які намагалися таємно спонукати інших до ідолопоклонства. Таку особу мали побити камінням до смерті в присутності цілого народу з наступним наслідком: «А весь Ізраїль **почує** це, **буде боятися**, і вони **більше ніколи не будуть чинити посеред вас такої злої речі**, як ця» (Второзаконня 13:11). Інший приклад цього принципу можна побачити в оголошенні смерті для невиправних бунтівників: «А весь народ **почує** про це, **буде боятися**, і **більше не буде поводитися зухвало**» (Второзаконня 17:13). За цим самим принципом євреям було наказано побивати камінням до смерті норовливого й бунтівного сина, щоб «увесь Ізраїль **почув це**, і **боявся**» (Второзаконня 21:21).

Така сама перспектива висвітлена і в Новому Заповіті. Павло наголошував, що старійшинам Церкви, які згрішили, треба було докоряти прилюдно, щоб інші також «**мали страх**» (1 Тимофія 5:20; див. також 2 Солунян 2:14). Ананій і Сапфіра, християнське подружжя в ранній Церкві, були покарані смертю Самим Богом, і далі Лука написав: «І **великий страх** напав на всю Церкву, на всіх, хто це чув» (Дії 5:11). Ці уривки доводять, що існує прямий зв'язок між покаранням і стратою з одного боку, і обачністю й розсудливістю, які воно вселяє в людей, з іншого.

Біблія також навчає і про наслідки застосування цього принципу. У випадку неадекватного, недостатнього чи запізнілого покарання зростають злочинність і насильство. Соломон проголосив: «Адже немає швидкого вироку за поганий вчинок. Через це серце людських синів у них сповнене, щоби чинити зло» (Екклезіаста 8:11). Саме це явище спостерігається і зараз у багатьох країнах світу.

Судові системи настільки «забиті» та перевантажені, що багато справ не надходять до суду буквально роками. Злочинці, яких було визнано винними в численних вбивствах та інших жахливих злочинах, отримують легкі вироки, тоді як ті, хто заслуговує набагато меншого, отримують непомірні вироки. Результатом стало знущання над системою правосуддя. Такі обставини, згідно з Біблією, лише сприяють поширенню беззаконня. Пересічний громадянин не може не розслабитися у власному поводженні. Цей принцип відображено в біблійному вислові: «невелика кількість закваски заквашує все тісто» (1 Коринтян 5:6). По правді кажучи, смертна кара є сильним стримуючим фактором злочинної поведінки. Знищення запеклих злочинців необхідне для виживання суспільства.

«Жорстока, незвична і мстива»?

Четверте можливе заперечення проти смертної кари полягає в тому, що вона видається доволі крайньою мірою, оскільки є такою ж жорстокою, варварською та насильницькою, що й дії, вчинені самим злочинцем. Чи смертна кара не вдається до таких самих дій, що й злочинець? І чи не є смертна кара мстивою відплатою?

Біблійну відповідь на ці питання можна побачити у часто повторюваних фразах: «його кров на ньому» або «їхня кров на них» (Левіт 20:9, 13, 27; Єзекіїла 18:13; 33:5) та «його кров на його голові» (Ісуса Навина 2:19; 2 Самуїла 1:16; Єзекіїла 33:4; Дії 18:6). Ті, хто виконують смертний вирок, насправді є нейтральними третіми особами. Вони просто виконують волю Бога, відправляючи правосуддя. Злочинець просто отримує те, що сам на себе накликав, отримуючи «по заслугах». Вислів «його кров на ньому» вказує на те, що Бог покладає відповідальність за страту на того, кого страчують. Це як ми кажемо маленьким дітям: «Якщо ти сунеш руку у вогонь, то обпечешся». Наші дії мають наслідки. Якщо ми не хочемо, щоб нас стратили, ми не повинні вчиняти нічого такого, що заслуговує на смерть. Якщо ж ми вчиняємо таке, то заслуговуємо на смертну кару і маємо отримати те, що заслужили. Належним чином призначених суддів, присяжних та інших судових виконавців, які призначають покарання, не можна звинувачувати або вважати відповідальними за страту винних.

Замість того щоби протистояти тим, хто визнає правомірність застосування смертної кари, виставляючи **їх** черствими людожерами або байдужими й бездушними варварами, краще було б спрямувати ці запальні зусилля на засудження варварської поведінки злочинців, які ґвалтують, грабують і чинять розбій. Слід пам'ятати про **їх** поведінку. Сльози співчуття слід проливати по жертвах злочинів та їхніх родинах. Смертельну ін'єкцію лиходію навряд чи можна порівняти з жорстокими, нелюдськими стражданнями та смертю невинних жертв його злочину. Ті, хто вижив, продовжують страждати від наслідків злочину, тоді як злочинець продовжує жити багато років, поставати перед багатьма судовими процесами і подавати багато апеляцій, перш ніж справедливість переможе – якщо це взагалі відбудеться. Бог Біблії розгніваний і обурений такими обставинами. Настав час почати слухати Його, коли Він промовляє до нас через Своє натхненне Слово.

Бог явно вважає, що деякі люди втрачають своє право жити в цивілізованому суспільстві. Їхні дії настільки серйозні, що вони самі накликали на себе смерть («його кров на ньому», Левіт 20:9, 13, 27), а решта суспільства має право бути вільною від внутрішньої загрози, яку злочинці становлять для інших. Ті, хто відкидає таку біблійну оцінку, самі мають принижену моральну чутливість і спотворені духовні здібності.

ВИСНОВОК

Коли будь-який уряд відкидає встановлені Богом моральні принципи; коли він дозволяє світськості, антихристиянській ідеології та думці суспільства підривати та змінювати свою моральну чутливість; коли він більше не прагне наслідувати Божі приписи та організовувати своє мислення в гармонії з Його волею; коли він уже не в змозі «ненавидіти зло» (Римлян 12:9), занепад громадянського суспільства йде повним ходом, і воно приречене на загибель. «Праведність звеличує народ, а гріх – ганьба народів» (Приповісті 14:34).

14:5 аАбо *аддах*

[14:21] *Див. коментарі до Левіт 19:19.*

[18:15–18] Мусульмани стверджують, що в даному випадку Бог мав на увазі пророка Мохаммеда. Проте дослідження додаткових біблійних свідчень показує, що ці слова стосувалися Ісуса Христа, а не Мохаммеда. Невдовзі після заснування Церкви Христа та християнської релігії (у 30 році нашої ери в Єрусалимі в першу П'ятидесятницю після смерті та воскресіння Ісуса, Дії 2), двоє з 12 апостолів, Петро та Іван, пішли до єврейського храму і зцілили кривого, який сидів перед воротами храму (Дії 3:1–11). Коли люди почали збиратися у великій кількості, здивовані тим, що сталося, Петро скористався цією нагодою, щоб проповідувати їм радісну звістку (Дії 3:12–26). У своїй промові він зробив кілька важливих тверджень, що стосуються Христа: 1) нещодавно розп'ятий Ісус і насправді був Тим, Кого прославив Бог Авраама, Ісаака та Якова (вірш 13); 2) Бог воскресив Його з мертвих (вірш 15); 3) саме «ім'я» (влада/сила) Ісуса та віра в Нього зумовили чудесне зцілення кривого (вірш 16); 4) Бог через

пророків передбачив страждання Христа (вірш 18); і 5) наприкінці історії людства Бог пошле Ісуса назад (не одного з пророків, не кажучи вже про Мохаммеда), що є безпомилковим посиланням на Друге пришестя Христа, яке безпосередньо передуватиме суду над людством (вірші 20–21; Римлян 14:10; 2 Коринтян 5:10; 2 Солунян 1:7 і далі). Саме в цьому контексті апостол Петро процитував цей уривок із Второзаконня і застосував його до Ісуса, а не до Мохаммеда (вірш 22 і далі). Натхненна заява Петра безпомилкова; він чітко визначив Ісуса як виконання пророцтва: «Воскресивши Слугу Свого [Ісуса], Бог насамперед послав Його вам, і Він благословить вас, щоб відвернувся кожний з вас від свого зла!» (вірш 26). Зауважте також, що Бог чітко заявив, що пророк, якого Він підніме, буде «із братів ваших» (вірш 22). У тому контексті Бог промовляв до Мойсея, який був нащадком Ісака. Араби походять від Ізмаїла, а не від Ісаака. Мохаммед не був «із братів» Мойсея та євреїв – він був арабом. Тож Мохаммед не відповідає пророцтву із Второзаконня 18, у той час як Ісус цілком відповідає йому.

[18:21–22] Тут натхненний автор дає чіткий критерій для визначення, чи походить послання від Бога. Якщо Бог всезнаючий і всемогутній, Він ніколи не припуститься помилки. Він не зробить неточних заяв, навіть стосовно майбутнього. З іншого боку, оскільки люди не всезнаючі та не можуть знати майбутнього, вони часто роблять помилкові передбачення. Якщо людина (або книга) претендує на Богонатхненність і передбачає якусь майбутню подію, якої не відбувається, тоді ця особа (або книга) явно не натхнена Богом. Усі написані людьми твори, які намагаються передбачити майбутнє, невідворотно зазнають невдачі – на відміну від натхненного тексту Біблії. Знову й знову автори книг Біблії передрікали події далекого майбутнього. І щоразу ці передбачення справджувалися навіть у найдрібніших деталях (див. Спеціальні розділи на стор. 12 коментарів до Ісаї, стор. 5 коментарів до Єзекіїла та стор. 6 коментарів до Даниїла). Біблія є єдиним доступним на сьогодні письмовим джерелом, яке відповідає цьому критерію Богонатхненності.

20:8 аЗа Самарійським П'ятикнижжям, Септуагінтою, сирійськими перекладами і Вульгатою; в масоретському тексті й Таргумі – *щоби серце його братів не знемогло, як і його серце*.

[22:28–29] На думку скептиків, згідно цих віршів чоловік, який зґвалтував жінку, має взяти її собі за дружину. А потім вони додають, що будь-який Бог, який дає ґвалтівнику «у нагороду» жінку, яку він зґвалтував, є злим і аморальним.

Причина, чому на перший погляд може здатися, що аргументи скептиків мають сенс, полягає просто в тому, що більшість перекладів не точно передають оригінальний сенс цього припису на івриті. Чесно кажучи, це питання викликає певні труднощі навіть у тих, хто не налаштований скептично. Коли більшість із нас чують, що одна людина «схопила» іншу, ми обов'язково робимо висновок, що мали місце насильницькі дії проти її волі. Ця проблема ускладнюється й тим, що деякі переклади неточно і помилково перекладають це слово як «зґвалтує». Але правда в тому, що єврейське слово *manac*, яке в цьому випадку перекладене як «схопить», може означати багато чого. Ось кілька прикладів того, як воно перекладене у Второзаконня 22:28 у кількох різних англійських перекладах: «триматиме її» (Американська стандартна версія); «візьме її» (Біблія Дуей-Рімз); «зловить її» (буквальний переклад Янга).

Взявши до уваги інші уривки, в яких використовується це слово, можна побачити, що слово *manac* часто не має нічого спільного із застосуванням сили, а отже, і зі зґвалтуванням. По правді кажучи, ми регулярно використовуємо слова таким чином. Короткий розгляд слова «взяти» ілюструє цю думку. Ви можете «взяти» чиєсь печиво, або «взяти» чиюсь дружину, або «взяти» наречену собі за дружину. Цьому слову взагалі не властива ідея застосування сили. Якщо ви «взяли» людину на руки, то що ви зробили? Або якщо молодий чоловік «взяв» дівчину собі за дружину, то чи передбачається тут застосування сили? Ні. Також подумаймо про слово «хапати», або «схоплювати». «Схопити» щось можна кількома способами. Наприклад, можна «схопити» дитину за руку, або «схопити» застуду. От і єврейське слово *manac* має широкий спектр застосування.

Крім того, з безпосереднього контексту Второзаконня 22 чітко видно, що у віршах 28–29 взагалі не йдеться про зґвалтування. Це відомо з двох основних причин. По-перше, у віршах 25–27 дається чіткий приклад ситуації, коли йдеться про зґвалтування. У цьому випадку чоловік зґвалтував жінку, вона «кричала» (вірш 27), але вона була в полі й там нікого не було, хто б міг їй допомогти. У тексті сказано, що чоловік, який вчинив такий злочин, «помре» (вірш 25), але дівчині не мали «чинити нічого», оскільки вона «не має смертного гріха» (вірш 26). Дуже цікаво, що в цьому явному випадку зґвалтування в тексті використане зовсім інше слово. У вірші 25 слово, перекладене як «схопить її», є єврейським словом *хазек*, але у вірші 28 це дієслово навмисно змінено на *манас*[4].

По-друге, при невимушеному прочитанні цього тексту стає очевидним, що обидві сторони несуть принаймні частину провини. Зверніть увагу, що наприкінці вірша 28 у тексті сказано: «й **їх** спіймають на цьому». Коли ж у вірші 25 йдеться про очевидний випадок зґвалтування, в тексті конкретно згадано лише чоловіка – «який спав з нею», і відсутні будь-які вказівки на те, що «вони обидва» причетні до скоєння цього гріха.

Практичну цінність Божих настанов у Второзаконня 22:28–29 легко побачити. Чоловік вступає в статеві стосунки з дівчиною, яка ні з ким не заручена. Немає жодного примусу, і це не зґвалтування. Але їх вчинок виявлено. Отже, хто з ізраїльтян схотів би одружитися з дівчиною, яка не зберегла себе чистою до шлюбу? Чоловік не може уникнути наслідків свого гріха. Він поставив дівчину в дуже складну життєву ситуацію, в якій навряд чи знайшлися б інші чоловіки, які захотіли б з нею одружитися. Оскільки жінкам часто було надзвичайно важко утримувати себе без допомоги чоловіка, ця ситуація була б ще більш руйнівною для молодої жінки. Тож Бог накладає відповідальність на обидві сторони, наказуючи їм одружитися і залишатися разом, щоб вони обоє страждати від ганьби та долали труднощі, які вони самі накликали на себе. Навряд чи можна вигадати більш моральні, люблячі й мудріші настанови, ніж ці. Знову ж таки, нападки скептиків на прояви Божої любові є безпідставними.

[23:12–13] У книзі «Жодна з цих хвороб» лікарі С. І. Макміллен і Девід Стерн розглядають питання ефективності правил гігієни, встановлених Богом для ізраїльтян, і можливості їх застосування навіть сьогодні. Ілюструючи свою думку, вони наводять історію Едвіна Чедвіка[5].

У 1847 році Едвін Чедвік увійшов у Лондонську Раду охорони здоров'я. Перед членами Ради постала серйозна проблема. За рік до цього столицю Англії охопила епідемія холери та забрала життя 16 000 людей. Але в 1847 році ситуація виглядала набагато гірше. Але як холера могла проникнути в таке розвинене місто? Чому провідні лікарі того часу не змогли нічого зробити для подолання смертельної хвороби? І скільки ще людей мало померти, щоб епідемію можна було взяти під контроль? Ці запитання залишалися без відповідей, а тим часом холод смерті вже почав охоплювати вулиці міста.

Смерть спочатку відвідала будинки бідних. Чедвік вивчав перебіг хвороб в Англії протягом останніх 14 років і визначив, що пересічний заможний англієць міг розраховувати прожити до глибокої старості в 43 роки, але пересічний бідняк міг розраховувати прожити не багато років після 22. Але чому бідняки першими відчували на собі криваву розправу холери? У Чедвіка була відповідь.

Бідні жили в підвалах! Але чому життя в підвалі спричиняло смерть такої кількості бідних? У Лондоні була серйозна проблема з каналізацією: не було належної дренажної системи, а грошей, які виділялися на вирішення цієї проблеми, було явно недостатньо; до того ж дуже мало людей навіть усвідомлювали наявність проблеми. Вулицями текли нечистоти, які люди безрозсудно виливали з вікон другого та третього поверхів. Коли дощ «очищав» вулиці, забруднена вода природним чином накопичувалася в найнижчих місцях – підвалах.

В одному дитячому будинку проживало 1400 дітей, 300 з них підхопили смертельну хворобу, і 180 померли. Коли Чедвік оглянув заклад, він виявив, що підвал був вигрібною ямою, куди зливали всі стічні води, і багато дітей спали просто посеред нечистот. Хворі й бідні спали поруч у застійному будинку-смітнику, повному хворих сиріт. Не дивно, що так багато їх гинуло.

Чедвік виявив проблему та впровадив нову дренажну систему, яка врятувала багато життів і могла б врятувати набагато більше. Однак багато людей відмовлялися вірити, що нечистоти можуть стати причиною такої епідемії. Крім того, їх обурювала сама ідея, що хтось вказував їм, як потрібно налаштувати систему каналізації у їхніх будинках. Тому вони проігнорували рекомендації Чедвіка і не стали встановлювати запропоновану ним дренажну систему. Такий курс дій коштував тисяч нових життів.

Неочищені стічні води переносять хвороби. Якби лише мешканці Лондона прочитали, що написано у Второзаконня 23:12–13! За понад 3000 років до епідемії в Лондоні Господь через Свого слугу Мойсея запровадив план попередження таких епідемій ще до їх початку. Такі вказівки буквально рятували життя ізраїльтян, коли вони таборували в пустелі, а пізніше – коли вони оселилися в Ханаані в містах, огороджених стінами.

23:17 aЄвр. *кедешах*. жін.р. від *кадеш* (див. примітку b)

bЄвр. *кадеш* – той, хто практикує содомію і проституцію під час релігійних ритуалів

26:3 aВ Септуагінті – *моєму.*

26:9 aВихід 3:8

26:15 aВихід 3:8

27:3 aВихід 3:8

28:56 aБукв. *в її очах буде зло*

[29:9] Відповідно до Святого Письма, послух Божим законам завжди буде кращою стратегією дій як для окремої людини, так і для суспільства в цілому, на противагу поводженню відповідно до того, що ми самі вважаємо правильним. Божі закони приносять благословення (Псалом 32:12, Приповісті 29:18), **довге** життя (Второзаконня 11:18–21, Приповісті 3:1–2), мудрість (Псалом 18:8), радість (Псалом 18:9) і просвітлення (Псалом 18:9). Подібно до того, як більшість батьківських правил встановлені для блага їхніх дітей (наприклад, «не грай з вогнем»), Боже Слово **завжди** має на меті наше благо (Второзаконня 6:24).

Як і всі Божі закони, Його приписи щодо сексуальної поведінки також установлені для нашого блага і гарантують найкращі результати в нашому житті, особливо коли вони застосовуються на суспільному рівні. Згідно з Божим задумом, шлюб має бути союзом одного чоловіка і однієї жінки, коли **вони стають одним тілом** на все життя. З самого початку моногамні стосунки були Божим ідеальним визначенням шлюбу. Відповідно до Біблії, сексуальні стосунки в шлюбі є благом і їх слід заохочувати (1 Коринтян 7:3–5; Євреїв 13:4; Приповісті 5; Пісня пісень). Чи було біблійне вчення з цього приводу підтверджено суспільством як корисне?

Маловідоме дослідження, проведене на початку XX століття і опубліковане в 1934 році, підтверджує цей факт. Дж. Д. Анвін був британським етнологом і соціальним антропологом Оксфордського та Кембриджського університетів. Він не був прихильником християнства чи релігії. У своїй книзі «Секс і культура» Анвін аналізує результати свого дослідження 86 суспільств за понад 5000 років історії людства.

У гармонії з тим, чого очікував би християнин на основі Божого натхненного Слова, Анвін виявив, що моногамія сприяла існуванню найрозвинутіших суспільств. «В історії справді немає жодного прикладу суспільства, яке б характеризувалося стабільною динамікою протягом будь-якого помітного періоду, якщо воно не було **абсолютно моногамним**. Ба більше, я не знаю жодного випадку, коли б абсолютно моногамне суспільство не виявило значної динаміки»[6]. «Ті суспільства, які підтримували такий звичай [абсолютної моногамії] протягом найдовшого періоду, досягли найвищого рівня розвитку культури, відомого історії людства»[7]. «Загалом, у минулому, коли людські суспільства почали проявляти **значну динаміку**…, вони були абсолютно моногамними … Динаміка найрозвиненіших цивілізованих суспільств або будь-якої групи в їх складі тривала доти, поки вони зберігали свої **суворі правила**. Ця динаміка **зникала**, щойно» ці обмеження були послаблені[8].

Як і слід було очікувати від всезнаючої Сутності, Яка створила людське тіло та розум, дотримання Його вказівок веде до успіху в житті народу.

29:18 аАбо *упертості*

ЧОМУ БОГ СТВОРИВ ЛЮДЕЙ, ЗНАЮЧИ, ЩО БАГАТО З НИХ ОПИНЯТЬСЯ В ПЕКЛІ?

[9]Якщо всезнаючий, всемогутній Бог насправді існує (а це так[10]), то можна очікувати, що Його задуми та причини дій у багатьох випадках будуть нам невідомі. Оскільки Він знатиме набагато більше за нас, нам було б практично неможливо зрозуміти причини певних Його дій, якщо тільки Він не пояснить і не повідомить нам про різні обставини, які спричинили ці Його дії. Як писав пророк Ісая: «Адже Мої задуми не є такі, як ваші задуми, і ваші дороги не такі, як Мої дороги, – слово Господа. – Але так, як небо віддалене від землі, настільки далекі Мої дороги від ваших доріг і Мої задуми – від ваших задумів» (Ісаї 55:8–9). У певному сенсі наше розуміння стосунків Бога з людьми можна порівняти з розумінням п'ятирічної дитини деяких вчинків її батьків. Припустимо, дитина бачить, як мати бере невелику прямокутну чекову книжку, пише щось на чеку, відриває його і кладе в конверт, пише адресу, наклеює марку та відправляє конверт поштою. Дитина може запитати: «Мамо, чому ти це зробила?» На що мати може відповісти: «Щоб ми могли продовжувати їздити на нашій машині, і банк не забрав її в нас». Як би дитина пов'язала аркуш паперу з керуванням автомобілем? Не знаючи подробиць того, як чек представляє гроші, як автомобіль було придбано в автосалоні, як банк позичив гроші батькам тощо, дитина не могла б зрозуміти призначення чека.

Подібним чином Бог зробив певні речі, які ми, люди, ніколи не можемо повністю зрозуміти з тієї простої причини, що Він не сказав нам, чому це зробив. Або ж Він сказав нам, але Його відповідь не дає всіх подробиць, які можуть задовольнити нашу людську цікавість. Мойсей добре розумів це, коли написав: «Скрите належить Господу, нашому Богу, а відкрите – нам та нашим синам навіки, щоб виконувати всі слова цього закону» (Второзаконня 29:28). Деякі речі Бог говорить нам, а деякі – ні.

Коли постає питання, чому Бог створив людей, ми маємо справу з темою, щодо якої Бог не дав вичерпної відповіді. Проста відповідь, дана в Біблії, полягає в тому, що Бог створив людей, а також решту творіння за Своєю волею, для Своєї слави.

ЗА ЙОГО ВОЛЕЮ

Об'явлення 4:11 проголошує: «Достойний Ти, Господи і Боже наш, прийняти славу, честь і силу, адже Ти створив усе, і завдяки Твоїй волі все постало і було створене!» Суть цього вірша

полягає в тому, що Бог вільно вирішив творити і не був обмежений жодною зовнішньою силою чи змушений потребою заповнити будь-який недолік у Своєму існуванні. У Псалмі 113:11 сказано: «Наш Бог – на небесах! Він здійснив все, що забажав». Проста, хоча й не надто інформативна відповідь на наше запитання – Бог захотів створити людей і створив їх.

Тут ми повинні наголосити, що Його бажання створити людей не було зумовлено тим, що вони були Йому потрібні з якоїсь причини. У давнину деякі люди припускали, особливо в стародавніх релігіях, що Бог почувався самотнім або неповноцінним і тому потребував людей для спілкування або допомоги. Але таке твердження не має жодних підстав. Апостол Павло прямо проголосив: «Бог, Який створив світ і все, що в ньому, будучи Господом неба і землі, не живе в рукотворних храмах. Він не приймає служіння людських рук, – **тому що не потребує нічого**, оскільки Сам дає всім життя, дихання й усе» (Дії 17:24–25).

Той факт, що Богу не потрібна «допомога» людей, зазначений також у Псалмі 49:10–12; це твердження написане так, ніби Сам Бог говорить: «Бо звір у лісі, кожна тварина на тисячі гір – Мої. Мені відомі всі гірські птахи, і тварини полів належать Мені. Коли б Я зголоднів, то тобі не сказав би, адже Всесвіт і все, що в ньому, – Мої». Звісно, з цього уривку не випливає, що Бог і справді може зголодніти. Навпаки, він зазначає, що Бог ніколи й нічого не потребуватиме від Свого творіння.

Бог також не був «змушений» створити людей через Свою самотність. Бог є вседостатньою Істотою і тому нічого **більше** не потребує. Відвічне спілкування Бога з Собою в особах Отця, Сина і Святого Духа завжди забезпечувало все необхідне для Нього спілкування. Цю спільність трьох Іпостасей Божества можна чітко побачити в Буття 1:26: «І сказав Бог: Створімо людину за Нашим образом і Нашою подобою». Ісус вторив цьому почуттю Божого відвічного спілкування у Своїй молитві до Отця: «А тепер Ти прослав Мене, Отче, в Себе тією славою, яку Я мав у Тебе ще перед тим, як світ постав» (Івана 17:5). Бог був абсолютно вільний в Своїй волі створити людей, і ця воля не мала нічого спільного з Його потребою зарадити будь-якому відчуттю самотності.

Просто тому, що Бог ніколи не мав (і не має) потреби в людстві, ми не повинні думати, що люди взагалі не важливі для Бога. Як тільки Він вільно вирішив створити людей, Він наділив їх важливістю, створивши їх за Своїм образом (Буття 1:26–27). Як прокоментував один теолог:

> Може виникнути питання, якщо ми ні для чого не потрібні Богові, то чи ми взагалі важливі? Чи є якийсь сенс в існуванні людей чи решти творіння? У відповідь слід сказати, що ми насправді дуже важливі для Бога, тому що Він створив нас і вирішив, що ми будемо *важливими для Нього*. Це остаточне визначення справжньої важливості[11].

Бог, у Своїй вільній волі, вирішив створити нас. А потім Він наділив нас значенням і важливістю, створивши нас за Своїм образом.

ДЛЯ ЙОГО СЛАВИ

У Біблії також сказано, що Бог створив людей «для Своєї слави». Бог проголосив: «… усіх, хто названий Моїм Іменем! Адже для Моєї слави Я його створив, зліпив його і його зробив» (Ісаї 43:7). Тут потрібно визнати, що фраза «для Його слави» зазвичай відкриває двері для багатьох спекуляцій. Що мається на увазі, коли в Біблії сказано, що люди (і все творіння) існують для Божої слави? Чи означає це, що Його творіння хвалитиме і прославлятиме Його? Чи означає це, що сам факт існування людей прославляє Бога як вияв Його творчої сили та могутності? Люди ніколи по-справжньому не зрозуміють усе, що з цим пов’язано. Ми можемо лише сказати, що люди існують «для Його слави».

Дехто припускає, що якби Бог створив людей просто «для Своєї слави», то це означало б, що Він є егоїстичним диктатором, Який просто хотів мати більше «підданих», які б плазували перед Ним і постійно казали Йому, який Він великий. Але це припущення не враховує інших важливих аспектів фрази «для Його слави». Люди створені не лише для прославляння Бога, а й для насолоди Божою славою та знаходження в ній своєї повноти. Як сказав один автор: «У цьому полягає мета людського існування – приймати Божу ласку й віддавати Йому славу»[12]. Бог створив людей жити блаженно щасливим життям, приймаючи Його славу та відповідаючи на дар Його слави. Це ідеальне коло взаємодії, коли люди приймають Божу славу і відповідають

Йому послухом і хвалою, завдяки чому стають цілісними та довершеними, належним чином реагуючи на даровану їм Божу славу. Отже, можна сказати, що Бог створив людей для блаженно досконалого життя, впродовж якого вони будуть приймати та віддавати Його славу. Таке розуміння ситуації виявляє хибність звинувачень Бога в свавільному егоїзмі.

ЗНАЮЧИ, ЩО БІЛЬШІСТЬ ОПИНИТЬСЯ В ПЕКЛІ

Як тільки встановлено факт того, що Бог створив людей зі Своєї волі для цілковито щасливого життя, щоб вони могли приймати Божу славу і належним чином відповідати на неї, скептики швидко парирують це тим, що багато людей не почуваються блаженно щасливими. Насправді, таких людей дуже багато. І не тільки це, але й більшість людей, згідно з Біблією, приречені на вічні муки в пеклі. То як, запитують скептики, люблячий Бог міг створити людей, заздалегідь знаючи, що більшість із них піде в пекло? Ось як це висловив один автор-атеїст:

> Отже, якщо ми дійдемо висновку, що Бог створив пекло, щоб стримати людей від поведінки, яка Йому не подобалася, – знаючи наперед, що в результаті цього більшість людства буде приречена на вічні тортури, – тоді ми змушені назвати цього бога злим садистом, тому що він би так само нелюдськи катував людей, щоб досягти своїх цілей[13].

Один скептично налаштований віруючий запитав: «Якби ви були всемогутнім Богом і могли бачити крізь час, чи створили б ви світ, якби заздалегідь знали, що більшість людей опиниться у вічному пеклі?»[14] На це питання передбачається відповідь «ні». Але проблема з таким міркуванням полягає в тому, що людям не дано знати всього. Фактично, через обмеженість людських знань, дуже імовірно, що саме інформація, якою ми зараз не володіємо, спонукала всезнаючу Сутність створити світ саме таким, яким він є. Просте запитання: «Якби ти був Богом...» ніколи не може вважатися правомірним, і його, звичайно, не можна використовувати як «доказ» для оскарження характеру Бога. Якби людина і справді могла бути Богом, то процес її мислення настільки відрізнявся б від того, яким вона керується зараз, що вона не могла б сказати, що вона хотіла б або не хотіла б робити.

РОЗГЛЯД ЗВИНУВАЧЕНЬ СКЕПТИКІВ

Звинувачення Бога в тому, що Він є злим, тому що створив людей, заздалегідь знаючи, що більшість із них опиниться в пеклі, розвалюється при пильнішому розгляді. По-перше, скептики швидкі на висновок, що «більшість» людей потрапляє в пекло. Це слово, «більшість», має бути включене в звинувачення, тому що якщо більше людей потрапляє в рай, а не в пекло, можна легко стверджувати (за тією ж гуманістичною мораллю), що нинішній світ влаштований на користь більшості. А оскільки гуманістична ідеологія визначає вчинок як моральний, якщо він приносить найбільшу можливу користь для більшості людей, то згідно з їхніми власними стандартами, скептики не можуть виступати проти Бога, Який рятує більшість людей на небесах.

Отже, чи можемо ми бути впевнені, що більшість людей потрапляє до пекла? Ні, і ось чому. Можна навести чимало віршів, які можуть вказувати на те, що більшість людей вибирають пекло. Найпоширенішим із них є Матвія 7:13–14, де сказано: «Входьте вузькими воротьми, бо широкі ті ворота й широка та дорога, що ведуть до загибелі, – і багато є тих, які ними входять, але вузькі ті ворота й тісна та дорога, що ведуть до життя, – і мало є тих, хто їх знаходить». Згідно з цим уривком, багато хто вибирає шлях до загибелі, і лише деякі обирають шлях до життя. Однак у цих віршах мається на увазі, що люди, про яких тут ідеться, мають здатність і можливість вибирати. У цьому чи інших подібних уривках не йдеться про тих, хто ще не досяг віку чи розумової здатності вибирати – до яких належать ще ненароджені або народжені немовлята, діти та інваліди. Якщо можливо довести, що діти потрапляють на небеса (а це можливо, див. коментарі до Матвія 18:3), і що існує принаймні ймовірність того, що померло більше спасенних дітей, ніж заблудлих дорослих, тоді можна позбутися ідеї про те, що «більшість» людей потрапляє в пекло. Якщо врахувати, що у світі щорічно робиться приблизно 42 мільйони абортів[15], і що діти часто помирають першими в періоди голоду та хвороб, сам собою напрошується висновок, що принаймні можливо, і навіть імовірно, що більше людей померло спасенними, ніж назавжди загиблими[16]. Тому скептики не можуть знати, чи «більшість» людей потрапляє до пекла, і, таким чином, відповідно до заснованої на більшості гуманістичної моралі, не можуть звинувачувати Бога в злих намірах. Однак насправді концепція «більшості»

мало впливає на виправдання дій Бога. Божу мораль все одно можна виправдати, навіть якщо більшість людей загине і лише деякі врятуються.

БОГ ХОЧЕ, ЩОБ УСІ ЛЮДИ ВИБРАЛИ СПАСІННЯ

Біблія недвозначно говорить про те, що Бог дозволяє всім людям самим обирати, де вони проведуть вічність. Упродовж всього Святого Письма ми бачимо, що Бог дає людям можливість визначати власну долю. Мойсей написав: «Покликав я вам сьогодні за свідків небо і землю: я представив перед вашим обличчям життя і смерть, благословення і прокляття. Тож обери життя» (Второзаконня 30:19). Твердження Ісуса в Матвія 7:13–14 про тісну і широку дороги включало в себе й ідею про те, що Його слухачі були здатні «увійти» на вибрану ними дорогу. Ісус Навин наголосив на праві вибору, коли закликав ізраїльтян: «Якщо ж не угодно у ваших очах служити Господу, сьогодні виберіть собі самі, кому служитимете» (Ісуса Навина 24:15). Скептична спільнота любить виставляти Бога тираном, Який свавільно прирікає людей на вічну загибель через власну примхливість. Це не правда. Будь-яка людина, яка потрапляє в пекло, свідомо приймає рішення бути там. Як чітко сказав один зухвалий атеїст: «Якби біблійні рай і пекло існували, я б вибрав пекло»[17]. Як проникливо зауважив К. С. Льюїс, «зрештою, є лише два типи людей: ті, хто каже Богу: "Нехай буде воля Твоя", і ті, кому Бог врешті-решт каже: "Нехай буде воля *твоя*". Усі, хто опинився в пеклі, самі вибрали це»[18]. До цього один богослов додав: «Врешті-решт, Бог дає людям те, чого вони самі найбільше хочуть, включаючи і свободу від Нього самого. Що може бути справедливішим за це?»[19]

Бог дозволяє людям самим вибирати свою вічну долю, і Він хоче, щоб усі люди вибрали спасіння. У Першому посланні до Тимофія 2:4 сказано, що Бог «бажає, щоб усі люди спаслися і прийшли до пізнання істини». У Другому посланні Петра 3:8 сказано, що Господь не бажає, «аби хтось загинув, а щоб усі прийшли до каяття». Бог не лише хоче, щоб люди вибрали небеса, – Він послав Свого Сина в жертву за гріх, щоб відмовити людей вибирати пекло. Насправді, Послання до євреїв пояснює, що всі ті, хто обирає шлях до загибелі, топчуть на своєму шляху Сина Божого (10:29)[20]. Концепція пекла не виступає проти Божої любові чи справедливості.

БОГ НЕ ПРОЯВЛЯЄ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

Іншим ключовим поняттям для розуміння того, як Бог ставиться до людства, є Його неупередженість. Апостол Петро правильно зауважив: «Справді розумію, що не на обличчя дивиться Бог, але в кожному народі є той, хто прийнятний для Нього, хто боїться Його і чинить праведне» (Дії 10:34–35). Цей вірш свідчить про те, що Біблія представляє Бога як абсолютно неупереджену, справедливу Істоту, Яка дає кожній людині однакову можливість відгукнутися на почуту істину. Однак потрібно розуміти, що тут не мається на увазі, що у всіх людей будуть однакові можливості почути євангеліє або що всі народжуються в однакових соціально-економічних умовах тощо. Тут мається на увазі, що Бог справедливо судить кожну людину на основі можливостей, які їй були надані. Як сказав Ісус: «У кожного, кому дано багато, від того будуть і багато вимагати; і кому багато довірено, від того і вимагатимуть більше» (Луки 12:48). У всіх прикладах із Біблії, коли люди належним чином реагували на істину, Бог надав цим людям достатньо інформації для спасіння (Дії 8:26–38; Дії 10). Отже, Бог бере до уваги кожен аспект внутрішнього стану людини та її зовнішнього оточення та неупереджено оцінює поведінку цієї людини, виходячи з того, що вона повинна була робити за всіх цих обставин.

ТАК, АЛЕ БОГ ЗНАВ, ЩО ДЕХТО ВИБЕРЕ ПЕКЛО…

Як тільки скептики усвідомлюють, що не можуть дійти раціонального висновку, що Бог несправедливий, якщо дозволяє людям обирати власну долю, вони починають наполягати на тому, що Бог не повинен був створювати тих людей, які, як Він наперед знав, виберуть пекло. Адекватною відповіддю на таке твердження могло б бути просте запитання: «А хто каже?» Що в цьому звинуваченні скептиків свідчить про їхню моральну справедливість? Нічого. І хоча це питання було б достатньою відповіддю, вона не єдина в арсеналі християн. Хоча Бог і справді міг би створити лише тих людей, які, як Він знав, оберуть небеса, чи скептики назвали б це «справедливим»? Чи було б справедливо для Бога не створювати людину і тим самим позбавляти її тих самих можливостей, що є в інших людей, просто тому, що Бог знав, що ця людина вибере

пекло? Хто такий скептик, щоб стверджувати, що лише такий спосіб дій був би «справедливим»? Навпаки, єдиний спосіб для Бога бути справді справедливим до Своїх людських створінь – надати кожній свідомій людині однакову можливість вибрати власну вічну долю. На це скептики могли б зауважити, що тоді Богу було б краще взагалі не створювати людей. І тут знову доречно буде запитати: «А хто каже?» Хто такі скептики, щоб казати, що світ взагалі без людей буде кращим за світ, у якому всі свідомі люди мають рівні можливості відповісти на Божу любов? Насправді, багато мільйонів людей відповідають Богу покорою й отримують вічне життя. То на якій підставі скептики твердять, що їхній уявний безлюдний світ був би кращим за той, який існує зараз? Лише на підставі власної особистої думки. По суті, вони кажуть: «Здається, було б краще, якби людей взагалі не було б створено, якщо деякі з них вибрали б пекло». Відповідь на таку думку полягає просто в тому, що Бог, Який знає все, є абсолютно неупередженим і абсолютно моральним, розуміє про будову всесвіту принаймні одну річ, якої скептики не знають (або відмовляються визнати), і це вимагає, щоб ситуація була такою, якою є.

ВИСНОВОК

Наш обмежений людський розум не зможе зрозуміти всі причини, чому Бог створив людей. Однак ми можемо знати, що люди були створені як прояв вільної волі Бога, щоб прийняти Його славу та відповісти на неї. Скептики не можуть підтвердити свої безглузді звинувачення Бога в тому, що було неморально створювати людей, знаючи, що багато з них оберуть пекло. Бог дав кожній свідомій, відповідальній людині рівну можливість вибрати небеса. Немає жодних підстав, на яких скептики могли б стверджувати, що світ без людей був би кращим, ніж світ, у якому одні люди обирають вічне життя, а інші – вічну загибель. Насправді, лише Бог у Своєму всезнанні та неупередженості міг би визначити, який світ був би кращим. При правильному розумінні Біблія представляє абсолютно послідовну картину моральної досконалості Бога щодо Його рішення створити людей.

32:43 аУ цьому фрагменті з сувоїв Мертвого моря додано: *І нехай поклоняться Йому всі боги (ангели)* (пор. Септуагінту та Євреїв 1:6).

32:44 аЄвр. *Хошея* (*Осія*, пор. Числа 13:8, 16)

33:16 аБуття 49:26

[34:1] Святий Дух умовчує, через кого Він написав певні книги Біблії. До цієї категорії «невідомого автора» належать книги Йова, 1 і 2 Царів. Однак інші книги Біблії чітко визначають особу, через яку Святий Дух вирішив передати Своє послання. Ми знаємо, що апостол Павло писав до коринтян (1:1–2), а Петро написав два новозавітні послання, які ми називаємо 1 і 2 Петра.

Святий Дух неодноразово вказував у Святому Письмі, що натхненним автором книг від Буття до Второзаконня був Мойсей. У Книзі Вихід 24:4 сказано: «Усі Господні слова Мойсей записав». Второзаконня 31:9 зазначає, що «Мойсей написав цей закон і дав його священикам...». Крім того, автори інших старозавітних книг Біблії приписували авторство П’ятикнижжя (також відомого як Тора або Закон) Мойсеєві. Проста констатація цього загальноприйнятого переконання надана в Книзі Ісуса Навина 8:32: «І він написав там на тих каменях відписа Мойсеєвого Закону, що той [Мойсей] написав перед Ізраїлевими синами» (переклад І. Огієнка). Зауважте також, що в 2 Хронік 34:14 сказано: «… священик Хілкія знайшов Книгу Господнього закону, дану через Мойсея».

Автори новозавітних книг також без вагань стверджували, що П’ятикнижжя написав Мойсей. Іван писав: «…Закон був даний через Мойсея» (Івана 1:17). Із цим погоджувався Павло: «Мойсей пише про ту праведність, що від Закону: Людина, яка виконуватиме його, буде ним жити» (Римлян 10:5). Сам Ісус стверджував, що «Закон» походить від Мойсея. У Євангелії від Марка 7:10 Ісус навів цитати з Книги Вихід 20 і 21, приписуючи ці слова Мойсею. Марк також

записав розмову Ісуса з фарисеями щодо того, що «заповів» і «дозволив» Мойсей у Второзаконня 24 (Марка 10:3–5; Матвія 19:8). Але, мабуть, найпереконливіший уривок з усіх міститься в Євангелії від Івана 5:46–47, де Ісус сказав: «Бо коли б ви вірили Мойсеєві, то вірили б і Мені, адже Він написав про Мене. Якщо ж не вірите його Писанням, то як ви повірите Моїм словам?»

Проте навіть ті, хто повністю переконаний в Мойсеєвому авторстві «Закону», можуть задаватися питанням, чи насправді він написав кінець Второзаконня, де йдеться про його смерть і поховання, а також «зміну караулу» від Мойсея до Ісуса Навина. Як Мойсей міг записати все це, якщо на той момент він уже помер?

По-перше, чи можливо, що той самий Бог, Який дав Мойсеєві надприродне одкровення про те, як відбувалося створення всесвіту (свідком якого не могла бути жодна людина), також надприродним чином відкрив Мойсею й те, що станеться під час (і після) його смерті? Відповідь міститься вже в самому запитанні. Крім того, Бог відкрив Мойсею багато чого про майбутнє, що він записав у П'ятикнижжі – від обрання майбутніх царів в Ізраїлі (Буття 36:31; Второзаконня 17:14–15) до приходу Ісуса, Царя царів (Буття 3:15; 22:18; Числа 24:15–18). Якщо Мойсей міг під Божим натхненням писати про події, які мали відбутися через сотні років після його смерті, чи не міг він також написати про свою неминучу смерть? Звісно міг.

Однак також можливо розумно аргументувати, що, хоча Мойсей і написав П'ятикнижжя, останні кілька речень наприкінці Второзаконня міг написати інший натхненний автор (можливо, Ісус Навин). Розглянемо можливу сучасну паралель такого розвитку подій: що, якби мати написала книгу під назвою «10 порад стосовно домашнього навчання дітей», але коли вона закінчувала писати кілька останніх речень (уже закінчивши свої 10 основних положень) вона перенесла інсульт і померла? Чи могли б її чоловік і діти видати цю книгу і правомірно вказати її авторство, навіть якщо це вони фактично закінчили останні 10 речень книги? Звісно, мало хто подумав би, що такі дії з боку сім'ї були б нечесними і несправедливими. Однак, якби матір було зазначено як авторку, але вона не написала б жодної частини цієї книги, тоді таке приписування могло б законно вважатися оманою. Або, якби її назвали авторкою, але більшість матеріалу було б написано через сотні років після неї, це теж було б неправдою.

Тому, якщо коротко, розповідь про смерть Мойсея не є каменем спотикання. Мойсей міг написати про це через божественне одкровення перед своєю смертю. Або ж Бог міг надихнути Ісуса Навина чи когось іншого, щоб написати про ці події. У будь-якому випадку, можна бути впевненими, що «Книга Господнього закону» була «дана через Мойсея» (2 Хронік 34:14).

34:2 аТобто, *Середземного*

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. *Декларація незалежності* (1776), http://avalon.law.yale.edu/18th_century/declare.asp.
2. Див. William Bradford (1856 reprint), *History of Plymouth Plantation* (Boston, MA: The Massachusetts Historical Society), pp. 384-390, https://apologeticspress.page.link/History-of-Plymouth-Plantation.
3. Більше про цю тему див. Dave Miller (2003), "The Adulterous Woman," Apologetics Press, http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?category=11&article=1277.
4. Sam Shamoun, (2015), "The Old Testament and Rape," http://www.answering-islam.org/Shamoun/ot_and_rape.htm.
5. S.I. McMillen and David Stern (2000), *None of These Diseases* (Grand Rapids, MI: Revell), third edition, стор. 27-35.
6. J.D. Unwin (1934), *Sex and Culture* (London: Oxford University Press), стор. 369.
7. Там само, стор. 25.
8. Там само, стор. 343.
9. Скептики часто використовують другу половину цього питання, яка стосується пекла, щоб поставити під сумнів правдивість Біблії та Бога, як Його зображеного на її сторінках. Ми розглянемо це питання у двох окремих розділах. По-перше, ми розглянемо, що Біблія говорить про те, чому Бог взагалі створив людей. Потім ми покажемо, що концепція пекла та Боже передбачення щодо того, хто вирішить туди потрапити, не суперечить Богу Біблії ні з раціональної, ні з моральної точки зору.
10. Stanley Grenz (1994), *Theology for the Community of God, (Grand Rapids, MI: Eerdmans),* стор. 99.
11. Wayne Grudem (1994), *Systematic Theology* (Grand Rapids, MI: Zondervan), стор. 169.
12. Jack Cottrell (2002), *The Faith Once for All* (Joplin, MO: College Press), стор. 109.
13. David Mills (2006), *Atheist Universe* (Berkeley, CA: Ulysses Press, 2006), стор. 180.
14. Vistonas Wu (2011), "Debunking the Arguments of Christian Fundamentalists and Evangelists," Debunking Skeptics, http://www.debunkingskeptics.com/Debunking_Christians/Contents.htm.
15. W. Robert Johnston, "Summary of Registered Abortions Worldwide, Through April 10 2010," http://www.johnstonsarchive.net/policy/abortion/wrjp3310.html.
16. На цьому етапі дискусії скептики часто змінюють тему і заявляють, що Бог не може бути люблячим і дозволяти всім цим дітям померти. Ми довели хибність такого аргументу, див. стор. 17 коментарів до Книги Вихід.
17. Dan Barker (2008), godless (Berkeley, CA: Ulyssess Press), стор. 170.
18. C.S. Lewis (1946), The Great Divorce (New York: Touchstone), стор. 72.
19. Timothy Keller (2008), The Reason for God (New York: Dutton), стор. 79.
20. Зрозуміло, що скептики не вважають ці вірші натхненними та не приймають історію про викупну жертву Ісуса. Однак, якщо скептики заявляють, що Бога у Біблії зображено аморальним, вони повинні дозволити Біблії відповідати самій за себе. Ми просто говоримо, що Біблія представляє переконливий, логічний аргумент, який показує, що звинувачення скептиків Бога в аморальності є помилковим. Якщо Бог дійсно дозволяє людям самим вибирати, і якщо Він послав Свого Сина як прояв Своєї любові та закликає людей зробити правильний вибір, то Його ніяк не можна правомірно звинувачувати в аморальності.